

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Jak může program předškolního vzdělávání přispět
k aktivizaci rodiny

Lucie Truncová

Bakalářská práce

2019

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Lucie Truncová**
Osobní číslo: **H16098**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Jak může program předškolního vzdělávání přispět k aktivizaci rodiny**
Zadávající katedra: **Katedra sociální a kulturní antropologie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Bakalářská práce se bude zabývat programem, který se snaží zapojit rodiče a děti předškolního věku zejména ze sociálně znevýhodněného prostředí do vzdělávacího systému. Může se jednat o rodiny, které jsou ohrožené stigmatizací nebo sociálním vyloučením. Text se bude zaměřovat nejen na důležitost a funkci rodiny, ale také na sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi a obecně na schopnost programu zaměřeného na předškolní děti přispět ke zlepšení situace rodiny. Všímat si bude konstrukcí dětství z pozice instituce i rodin. Práce bude postavena na vlastním kvalitativním terénním výzkumu s účastníky programu a pracovníky instituce. Hlavní metodou bude zúčastněné pozorování a interview. Práce bude vycházet z antropologie dětství a z antropologických výzkumů instituce a sociální práce.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury: **viz příloha**

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Hana Synková, Ph.D.**
Katedra sociální a kulturní antropologie

Datum zadání bakalářské práce: **30. března 2018**

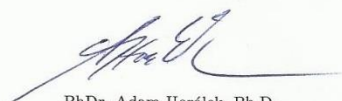
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. března 2019**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2018

Příloha zadání bakalářské práce

Seznam odborné literatury:

- Bluebond-Langner, M., E. J. Korbin. 2007. Challenges and Opportunities in the Anthropology of Childhoods: An Introduction to "Children, Childhoods, and Childhood Studies", *American Anthropologist* 109: 241-246. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4496638> [23. 2. 2018]
- Evans, G., R. McLoughlin. 2001. Children in their Places, *Anthropology Today* 17: 27-28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2678297> [23. 2. 2018]
- Doubek, D., M. Levínská, D. Bittnerová. 2015. *Pomoc a pořádek: kulturní modely v pomáhajících profesích*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Hirschfeld, A. L. 2002. Why Don't Anthropologists Like Children? *American Anthropologist* 104: 611-627. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2678297> [23. 2. 2018]
- James, A. 2007. Giving Voice to Children's Voices: Practices and Problems, Pitfalls and Potentials, *American Anthropologist* 109: 261-272. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4496640> [23. 2. 2018]
- Kahánková, J., M. Myšíková, D. Nedělníková 2005. Sociální asistence pro rodiny s dětmi jako jedna z forem terénní sociální práce, *Sociální práce* 2: 49-59. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci.
- Kallio, P. K. 2008. The Body as a Battlefield: Approaching Children's Politics, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 90: 285-297. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40205053> [23. 2. 2018]
- Keller, J. 2007. *Sociologie organizace a byrokracie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Matějček, Z. 1992. *Dítě a rodiče v psychologickém poradenství*. Praha: SPN.
- Matějček, Z. 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum.
- Matoušek, O. 2003. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Portál.
- Mayall, B. 2000. The sociology of childhood in relation to children's rights, *The International Journal of Children's Rights* 8: 243-259. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Beru na vědomí, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů, a směrnicí Univerzity Pardubice č. 9/2012, bude práce zveřejněna v Univerzitní knihovně a prostřednictvím Digitální knihovny Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 8. 3. 2019

Lucie Truncová

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Haně Synkové, Ph.D. za její rady, čas a trpělivost při vedení bakalářské práce. Také bych chtěla poděkovat všem informantům za sdílnost a čas, který mi věnovali.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá tím, jak předškolní klub pomáhá rodinám v tom, aby samy dokázaly řešit své problémy v různých oblastech. Popisuje představy rodičů a pracovníků klubu o dětství a vzdělávání. Práce se inspiroje teoriemi antropologie dětství a sociálního vyloučení. Veškeré poznatky byly získány terénním výzkumem v organizaci provozující předškolní klub pomocí zúčastněného pozorování a rozhovorů s pracovníky klubu a s rodiči navštěvujícími klub.

KLÍČOVÁ SLOVA

Dětství, vzdělávání, předškolní klub, sociální problémy

TITLE

How can the pre-school education programme contribute to the activation of the family

ANNOTATION

This BA thesis is focused on how pre-school club helps families to solve problems on their own in different areas. It describes concepts that parents and workers of the club have about childhood and education. The work is inspired by theories of anthropology of childhood and social exclusion. All the findings were acquired through fieldwork in the organization providing the pre-school club through participant observation and interviews with workers of the club and parents visiting the club.

KEYWORDS

Childhood, education, pre-school club, social issues

OBSAH

0	ÚVOD.....	11
1	METODOLOGIE.....	13
2	VÝZKUMNÁ OTÁZKA	16
3	PŘEDŠKOLNÍ KLUB A MATEŘSKÁ ŠKOLA.....	18
3.1	Předškolní klub	18
3.1.1	Zásady	19
3.1.2	Cíle a úspěchy	20
3.1.3	Problémy rodin.....	21
3.1.3.1	Hranice a pravidla	21
3.1.3.2	Finanční gramotnost a šetřivost	24
3.1.3.3	Bydlení	26
3.1.3.4	Nedostatečná pozornost rodičů k dětem.....	28
3.1.3.5	Pravidelnost	29
3.1.3.6	Zdravá výživa	30
3.1.4	Program předškolního klubu.....	31
3.1.5	Noví členové klubu	32
3.1.6	Domácí návštěvy.....	33
3.1.7	Změna životního stylu rodin po docházení do předškolního klubu	34
3.2	Mateřská škola v porovnání s předškolním klubem.....	36
3.3	Budoucnost předškolního klubu a mateřských škol.....	37

4	DĚTSTVÍ A DĚTI	39
4.1	Představy o dětství a jeho věkové vymezení	40
4.2	Dětství a vzdělávání	42
4.3	Tresty a pochvaly	44
4.4	Rovnost mezi dětmi a dospělými	47
5	ZÁVĚR	49
6	POUŽITÁ LITERATURA	51

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 - Statistiky počtů členů Předškolního klubu.....	33
--	----

0 ÚVOD

Rodina – pro většinu z nás je důležitá a nedokázali bychom si bez ní představit život. Pro některé lidi už rodina tak důležitá není, protože si mohli procházet různými problémy a potížemi, které rodinu rozvracejí. V jiném případě tyto strasti můžou rodinu posílit a více sblížit a také donutit členy rodiny nějakým způsobem začít řešit svou momentální nepříznivou situaci. Může se jednat například o problémy s nezaměstnaností, dluhy, bydlením nebo výchovou dětí.

Jedním z řešení je hledat pomoc někoho, kdo poradí, jak v těchto situacích postupovat. Tento druh pomoci nabízí několik institucí, jejichž programy zahrnují aktivizaci rodiny. V mé práci se zaměřuji na předškolní klub pro děti, který rodinám pomáhá v tíživých situacích.

Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak předškolní klub pomáhá rodinám, aby samostatně řešily své problémy. Chtěla bych poukázat na to, že předškolní klub není jen místo, kde mohou rodiče na nějakou dobu nechat své dítě, aby si zařídili potřebné věci. Je to také místo, kde mohou najít řešení pro své potíže, které omezují „funkčnost“ a spokojenost rodiny.

Pro aktivizaci rodiny je podstatné i vzdělávání dětí a jak rodiče vnímají dětství. Těmto tématům se v práci také věnuji. Rodiče si uvědomují, že dětem musí dodat určité vzdělání, aby jim zajistili budoucnost. Sami byli dětmi a neměli takové možnosti, jaké mají jejich děti dnes. Proto se zabývám i představami rodičů a pracovníků o dětství.

Prioritou při výběru tématu pro bakalářskou práci pro mě byla *rodina a děti*, a poté jsme s mou vedoucí práce daly dohromady téma v podobě, jakou má nyní. Snažily jsme se spojit můj zájem s aktuálním problémem, kterému se, podle mého názoru, nevěnuje tolik pozornosti. Je důležité si všimnout, že všechny rodiny nedokáží řešit své potíže samy a je potřeba jim pomáhat, aby v tomto směru dosáhly samostatnosti.

Téma rodiny a dětí jsem si vybrala proto, že je pro mě osobně nesmírně důležité. Myslím, že jsem vyrůstala v rodině, kde si všichni navzájem pomáháme a jsme tady vždycky pro sebe za každé situace. V celé naší rodině byl vždy vysoký počet dětí, a proto děti považuji za nutnou součást rodiny. Někdo může totiž do rodiny počítat jen sebe a svého partnera.

Na základě tohoto tématu pro mě byla výzva poznat rodiny, ve kterých se její členové potýkají s problémy, jež jsem nikdy nemusela řešit.

1 METODOLOGIE

Můj výzkum probíhal v předškolním klubu, jehož název ponechám v anonymitě. Jeho prozračením bych mohla poškodit pracovníky či návštěvníky klubu, se kterými jsem vedla rozhovory.

Na počátku výzkumu mi chvíli trvalo navázat kontakt s pracovníky, kteří mají klub na starost. Později se mi v reakci na oslovení e-mailem ozvala koordinátorka klubu, a poté mi byl umožněn přístup do terénu. Klub se nachází v budově, která je společná pro několik dalších firem a organizací. Má zde svou místnost, kde probíhají veškeré aktivity pro děti. Tuto místnost bych označila jako malou „školku“. Dále mají pracovníci svou společnou kancelář a několik místností, které využívají na individuální konzultace s rodiči dětí nebo pro logopedická cvičení dětí.

Pro svou práci jsem využila kvalitativní výzkum. Tento typ výzkumu je charakteristický svou otevřeností a dlouhodobostí. Stačí mít tedy nějakou základní myšlenku a ostatní se dotváří během výzkumu. Je však potřeba v terénu zůstat co nejdéle, abychom vše podstatné zachytili (Reichel 2009: 65-66).

Jako metody mého výzkumu jsem použila polostrukturované rozhovory a zúčastněné pozorování. Jeden krátký neformální rozhovor se mi povedl získat od dítěte, které klub navštěvovalo a nyní dochází na základní školu. Neformální rozhovor by se měl vést delší dobu a je specifický svou spontánností (Hendl 2016: 179). Tento rozhovor jsem však ve své práci nepoužila, protože dítě se svěřovalo hlavně se situacemi, kterými si prochází na základní škole. Další rozhovory s dětmi jsem nebyla schopná získat. Děti, které klub stále navštěvují, ještě nedokáží komunikovat tak, abych jim rozuměla. Z tohoto důvodu jsem byla odkázána na komunikaci s dospělými a pozorování dětí během programu předškolního klubu.

V průběhu zúčastněného pozorování jsem přišla do kontaktu s několika dětmi. Ze začátku si ani nevšimly, že jsem s nimi v jedné místnosti. Později, když zaregistrovaly, že je

s nimi někdo nový, tak je to v podstatě nezajímalo. Často se totiž v klubu objeví nový člen, ale jen na malou chvíli a po čase přestane do klubu docházet, takže jsou děti zvyklé na střídání přítomných.

Na začátku rozhovoru jsem informanty seznámila s tím, že jejich odpovědi na otázky budou zveřejněny anonymně, abych zachovala jejich soukromí a abych je nějakým způsobem nepoškodila. Z tohoto důvodu jsem také anonymizovala název klubu, ve kterém výzkum probíhal a jako pseudonym jsem použila „Předškolní klub z. s.“ Hendl považuje ochranu soukromí za velmi podstatnou, protože je málo lidí, kteří jsou ochotni se svěřovat se svými osobními věcmi, i když vědí, že budou veřejně publikovány (Hendl 2016: 157). Po ujištění informantů, že se jedná o anonymizovaný výzkum, a po vysvětlení cílů výzkumu, souhlasili se svou účastí.

Polostrukturované rozhovory jsem dělala s matkami dětí a s pracovníky klubu. Jedná se o matky s dětmi, které už klubem prošly. Mezi návštěvníky mohou být samozřejmě i otcové dětí, ale v tomto případě klub navštěvují jen matky, rodiny jsou dále z 80 % romského původu. Rodiny, které docházejí do klubu, řeší mnoho obtížných životních situací, což má vliv na jejich životní styl a výchovu dětí. Pracovníci klubu mají často odlišné představy o tom, jak by se měly vychovávat děti, než mají rodiče.

Během rozhovorů mi přišlo, že rodiče reprodukuje názory pracovníků na výchovu. Bylo pro mě tak obtížné získat vlastní názor rodičů. I přesto, že jsem se ptala na stejnou otázku různými způsoby, rodiče opakovali v podstatě to samé, co jsem se dozvěděla od pracovníků. Je samozřejmě možné, že rodiče si tento pohled na výchovu natolik osvojili, že ho považují za svůj vlastní nebo jsem se k nim nedostala dostatečně blízko.

Celkem jsem získala osm rozhovorů, tři s pracovníky a pět s matkami. Jeden z rozhovorů jsem nevyužila, protože informantka měla tendenci se mi spíše svěřovat se svými

problémy než se držet tématu rozhovoru. Rozhovory celkově probíhaly v přátelském duchu a přiměly mě k zamyšlení se nad mou budoucností ohledně rodinného života.

Zúčastněné pozorování jsem mohla využít jen během určitých programů klubu. Podle pracovníků nebylo totiž možné účastnit se většiny programů kvůli osobním a citlivým záležitostem rodin. I přesto, že se mnou matky přišly do kontaktu minimálně, během rozhovorů se mi svěřovaly s osobními problémy, například se jednalo o problémy, kdy se matky cítily špatně kvůli tomu, že svým dětem nemůžou dát to nejlepší. V podstatě se za sebe styděly, protože dětem nedokáží poskytnout všechno, co by si přály.

Pracovníci se snaží rodičům předat nějaké jejich „základy“ výchovy a vzdělávání. Zdá se tak, že rodiče netuší, jak vychovávat své děti. Ale na základě rozhovorů, které jsem provedla, jsem zjistila, že rodiče mají nějakou představu o tom, jak se vychovávají děti. Bohužel však kvůli veškerým problémům, se kterými se rodiny potýkají, nedokáží dětem věnovat dostatečnou pozornost.

Do předškolního klubu jsem nedocházela pravidelně, ale vždy podle toho, kdy jsem měla domluvené rozhovory. Ty mi domlouval vedoucí klubu, který si s matkami dětí vybudoval důvěru a každodenně s nimi komunikuje. V den, kdy jsem dorazila na rozhovor, jsem se vždy mohla na určitou dobu účastnit programu jak pro děti, tak pro rodiče.

2 VÝZKUMNÁ OTÁZKA

Výzkumnou otázku jsem si zvolila jen jednu. Její znění je: „*Jak organizace pomáhá rodinám k jejich „zmocňování“?*“ „Zmocňování“ skrze organizaci v mé práci znamená převážně to, zda docházení do klubu rodinám pomáhá v získání větší samostatnosti s ohledem na zvládnání své životní situace, zda pomáhá nahlédnout vlastní situaci a získat lepší vyjednávací pozici vůči institucím a dalším aktérům například v prostředí vzdělávacích institucí, ale i jinde.

O řadě rodin, které jsem poznala, by se dalo říci, že jsou vylučované ze společnosti. Rodiny, které nedokáží řešit své problémy a nedostane se jim v tomto směru pomoci, se dostávají na okraj společnosti. Freire se mimo jiné věnuje tématu lidí utlačovaných sociálním systémem. Tvrdí, že utlačovaní lidé jsou již součástí společnosti, a nenacházejí se mimo společnost (Freire 2005 in Ledvinková, Macků 2011: 72). Právě společnost tyto utlačované posílá na svůj okraj a požaduje od nich přizpůsobení a znovuzачlenění (Ledvinková, Macků 2011: 72). Kvůli tomuto cíli v podstatě slouží i organizace, ve které jsem prováděla výzkum.

Tématem „zmocňování“ se zabývá Kirsi Pauliina Kallio, a to ve smyslu politiky dětí. Tvrdí, že většina studií dětí je založena na pohledu dospělých, ale děti jsou schopné vytvářet i svou vlastní politiku (Kallio 2008: 285). Podle Kallio jsou děti spojené vždy s nějakou skupinou jako je například škola nebo rodina (Kallio 2006: 66 in Kallio 2008: 289). Měly by být však vnímané jako samostatní političtí aktéři, kteří svým způsobem rozumí politice. Mohou ji sami pro sebe definovat jako „rozlišení mezi přítelem a nepřítelem“ (Kallio 2008: 289). V mém případě jsou však děti předškolního věku a já s nimi bohužel nejsem schopna navázat komunikaci v tom smyslu, že bych je mohla učinit informanty na úrovni dospělých a tuto jejich „vlastní politiku“ popsat.

Do výzkumné otázky zařazuji i zkoumání toho, jak organizace podporuje a podněcuje rodiče, aby se věnovali dětem i sobě, a také jak se instituce snaží zlepšit jejich pozici ve společnosti. Je evidentní, že rodiče a pracovníci mají nějakou představu o dětství, jinak by

pravděpodobně nedokázali pracovat s dětmi. Představami rodičů a pracovníků se budu zabývat v dalších kapitolách výzkumu.

3 PŘEDŠKOLNÍ KLUB A MATEŘSKÁ ŠKOLA

3.1 Předškolní klub

Předškolní klub, ve kterém jsem prováděla výzkum, funguje již několik let. Od počátku roku 2017 je klub provozován na základě projektu „*Pojďte do školky!*“. Projekt má na starosti nezisková organizace Člověk v tísni, o. p. s. a je do něj zapojeno několik dalších předškolních klubů po celé České republice. Primárním cílem tohoto projektu je předat předškolní vzdělávání dětem, které z různých důvodů nedochází do mateřských škol (Lánská, Sedláčková, Ranglová 2015: 7).

Předškolní kluby se zaměřují na rodiny oficiálně označované jako rodiny ze sociálně znevýhodněného prostředí. Pracovníci, kteří byli mými informanty, je tímto způsobem nenazývají. Jsou to pro ně lidé s problémy, které může řešit kdokoli z nás. Snaží se jim tak dodávat pocit rovnocennosti.

Jedná se o rodiny, které jsou v jakékoli tíživé situaci, včetně té finanční. Klub je věnován primárně dětem z těchto rodin a jejich vzdělání. Tyto rodiny ve většině případů dokáží dát svým dětem určitou výchovu, která však není v souladu s představami pracovníků. Může to být například z těch důvodů, že rodiče sami mají nízké vzdělání nebo nemají dostatek financí.

Nedostatek peněz se může odvíjet od faktu, že se jedná o romské rodiny, takže je zaměstnavatelé odmítají zařadit do svého pracovního kolektivu. Průměrně za měsíc mají moji informanti na domácnost okolo deseti tisíc korun, takže je očividné, že navštěvování klasické mateřské školy je pro ně velká finanční zátěž. Dochází tak k jisté segregaci, kdy jsou tyto rodiny odkázány docházet jen do institucí podobných předškolních klubů. Nemají možnost vybírat si mezi mateřskými školami, ale snaží se zajistit vzdělání svých dětí jiným dostupnějším způsobem.

Služby předškolního klubu jsou bezplatné. Chod klubu zajišťují finanční zdroje různých typů. Předškolní klub je tedy dotován velkým množstvím zdrojů od Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky, přes kraj, ve kterém se klub nachází, až po soukromé dárce (Předškolní klub z. s. 2018c: 36).

Předškolní klub se řídí určitými zásadami, které jsou sepsané v jejich vlastním průvodci, který se nazývá *Průvodce nízkoprahovými předškolními kluby*. Jsou to tedy zásady, které považují za klíčové, protože vzhledem k nim rodiny kluby navštěvují.

3.1.1 Zásady

Kluby tohoto typu jsou označovány jako nízkoprahové, a právě zásluhou toho, jsou rodiny v tíživé situaci schopné tyto kluby navštěvovat. To znamená, že kluby mají několik zásad, kterými se řídí.

- a) Žádné poplatky. Předškolní kluby jsou součástí neziskových organizací, které jsou většinou sponzorované státem.
- b) Přístupnost. Klub je situovaný poblíž bydlišť těchto rodin.
- c) Samostatnost. Samozřejmě je volba rodičů, zda budou do klubu docházet, nejedná se o žádnou povinnost. Klub také vyzdvihuje pomoc a podporu rodičům, aby se dokázali o svou rodinu sami postarat, aniž by byli závislí na někom jiném.
- d) Rovnost. Všichni, kteří navštěvují klub, jsou na stejné úrovni. Nesmí tedy docházet k žádné diskriminaci.
- e) Individualita. Vždy podle potřeby se pracovníci věnují jednotlivě rodičům či dětem.

- f) Mlčenlivost. Je důležité, aby pracovníci zachovávali v tajnosti všechny informace, které od rodin získali (Lánská, Sedláčková, Ranglová 2015: 16).

3.1.2 Cíle a úspěchy

Oficiálním cílem předškolního klubu je, aby se dítě přesunulo z klubu do mateřské nebo základní školy. Podle vytyčených cílů instituce funguje. Jak tvrdí Keller: „*Explicitně stanovený cíl je jediným zdrojem legitimacy organizace, ospravedlňuje její aktivity i celou její existenci*“ (Keller 2007: 75). Klub se řídí svým hlavním cílem a na základě toho uzpůsobuje veškerá rozhodnutí, například když chtějí rodiče s dětmi zůstat v klubu, snaží se je pracovníci přesvědčit o přestupu do klasické školky. V tomto předškolním klubu není vysoká účast, takže odchod dětí jim snižuje návštěvnost, ale i přesto dávají přednost primárnímu cíli.

Během rozhovorů se mi podařilo zjistit, že pracovníci klubu považují za úspěch mnohem více než jen splnění cíle. Vybrala jsem tedy několik úspěchů, které považují za důležité jednotliví pracovníci:

- a) děti chodí do klubu rády
- b) děti jsou šťastné
- c) děti dělají pokroky
- d) děti se rozvíjejí
- e) rodiče mají o děti větší zájem
- f) rodiče s dětmi se naučili pravidelné docházce

Pracovníci klubu mají na základě těchto úspěchů radost z práce. Když vidí, že celý proces učení měl smysl, lépe se jim pracuje a dodává jim to jisté uspokojení. Informant z řad pracovníků popsal svou vidinu úspěchu takto: „(...) *že se tam povede těm rodičům vysvětlit*

důležitost toho vzdělání, a že ty rodiče se potom nějak o ty děti starají, že jim dávají možnost, že můžou ty informace získávat a můžou se jakoby rozvíjet. “

Na vzdělání kladou důraz všichni pracovníci, proto je pro ně důležité, aby děti navštěvovaly školky nebo školy a naučily se tak samostatnosti. Jeden z pracovníků se právě o vzdělávacích institucích zmiňuje: *„(...) rodič si uvědomí, že ta školka je důležitá, že to dítě někam chodí, není s ním doma a vodí ho pravidelně. (...) že ten rodič fakt jde na zápis, že to dítě jde do školky, potažmo do školy, jakože to zvládne sám. “*

3.1.3 Problémy rodin

Předškolní klub se zabývá nejen vzděláním dětí, ale také „funkčností“ rodiny samotné.

Pracovníci tvrdí, že aby mohlo být dítě účinně vzděláváno, je důležité, aby rodiče odstranili faktory, které tuto „funkčnost“ narušují. Záleží také na tom, co si pod tímto pojmem představí pracovník a rodič. Informant z řad pracovníků vyzdvihuje předškolní věk jako klíčový: *„(...) je to důležitý období a může dát člověku strašně moc do života. “*

Podle pracovníků klubu se často jedná o finanční problémy, nezaměstnanost, nedostatečné vzdělání rodičů nebo například o absenci určitých hranic a pravidel, o kterých se zmíním níže. Převážně to jsou však systémové věci, které rodiče nedokáží vyřešit bez pomoci sociálního pracovníka.

Ke „zmocňování“ může dojít, když jsou rodiny schopné následující problémy řešit alespoň v určité míře samy. Nicméně jedná se o dlouhodobý proces, kvůli již zmíněným systémovým věcem.

3.1.3.1 Hranice a pravidla

Většina informantů se shoduje na důležitosti existence hranic a pravidel ve výchově dětí. Je možné předpokládat, že i před tím, než se začali účastnit programu, měly rodiny nějak

nastavené hranice a fungovaly v nich nějaká pravidla. Avšak tyto hranice a pravidla jsou pravděpodobně pracovníky chápány jako problematické, protože se způsoby výchovy v rodinách neshodují s představou pracovníků.

Výzkum Gabriely Caltové Hepnarové, ve kterém se zabývala metodami ochrany dětí v romských rodinách, úzce souvisí s mým výzkumem. Caltová Hepnarová upozorňuje na to, že romské rodiny mají své zvyky a své výchovné praktiky, které je nutné brát v úvahu. Jedná se převážně o jejich ochranný přístup k dětem (Caltová Hepnarová 2017: 48).

Ve svém výzkumu jsem od své informantky zachytila, že se svými dětmi tráví veškerý čas a nepouští je samotné ven na hřiště, které se nachází v blízkosti domu. Měla strach, že děti na hřišti nepřijmou její děti mezi sebe, nebo že se jim něco stane. Caltová Hepnarová uvádí několik strachů a obav rodičů. Nejčastěji se objevoval právě strach z toho, že by se jim stalo něco špatného, například by je někdo unesl (Caltová Hepnarová 2017: 58). Možná tyto obavy jsou částečně zodpovědné za to, že rodiče s dětmi nenavštěvují předškolní zařízení.

O hranicích se ve svém výzkumu zmiňuje už výše jmenovaná autorka. Píše o jistých systémech rodin, které jsou založené na komunikaci vytvářející určité role. Tyto role utvářejí pomyslné hranice. Jedná se o hranice „očekávání, důvěry a loajality“, které trvají a je potřeba je v rodině rozvíjet (Capra 2006 in Caltová Hepnarová 2017: 52). V mém výzkumu se tento typ hranic také vyskytuje. Jedna z matek popisuje, jakým způsobem si s dětmi udržuje důvěru. Jedná se o prosté svolení, jestli dítě může někam jít (například na hřiště). Matka se domluví se svým dítětem na času, kdy se má vrátit. Pokud přijde dítě včas domů, pochválí ho, pokud nepříjde včas, bude potrestáno a ztratí tak část důvěry své matky. Matka však očekává, že se dítě polepší, bude chtít získat zpátky úplnou důvěru a příště se vrátí domů načas, aby nenastaly nepříjemné následky ve formě trestu. Každý rodič má ale hranice nastavené jinak a většina ostatních informantů z řad rodičů děti samotné nikam nepouští.

Jiná matka navštěvující předškolní klub vysvětluje hranice „očekávání, důvěry a loajality“ na tom, jak funguje jejich domácnost. Popsala, že vztahy s dětmi i s manželem jsou založené na naprosté důvěře, kdy si vše říkají a řeší problémy ihned, jak se objeví. Od této informantky se doma očekává, že se postará o děti, stravu a zajistí pořádek. U jejího manžela, otce dětí, se předpokládá, že bude vydělávat pro rodinu peníze. Role v rodině jsou tedy často vnímány „stereotypně“, například žena se stará o domácnost a muž pracuje, zabezpečuje finančně rodinu.

Hranice si každá rodina nastavuje sama a také má každá o hranicích jiné představy. *„Jsou neviditelné, ale přesto velmi reálné a ukazují, kde končíte vy a kde začíná někdo jiný“* (Cloud, Townsend 2002: 58). Pracovníci klubu popisovali, jaké hranice by rodiče měli dávat dětem a jak moc by se děti měly podílet na rozhodování. Jeden z pracovníků uvedl konkrétní příklad: *„(...) jdeme koupit zubní kartáček. ,Tak si tady můžeš vybrat jakou chceš barvu nebo který chceš.‘ Takže určitý výběry určitě ano, ale to dítě nemůže mít úplně stejné rozhodování, aby si duplo, že bude koukat na televizi do půlnoci a podobně.“*

Další pracovník se také zmínil o jisté bezpečnosti, která podle něj hranice vytváří: *„(...) přijde mi, že oni to potřebují ty děti, cítit nějakou autoritu. A ne v tom nějak proplouvat. Že ty hranice jim vlastně dávají bezpečí.“*

Psychologové Henry Cloud a John Townsend doporučují, aby rodiče svým dětem nějaké hranice stanovili už od malička, ale je potřeba si uvědomit, že se děti jen učí, kde ty hranice jsou. Je tedy nutné, aby si děti znalosti dostatečně osvojily, pak si dokáží uvědomit, co dělají chybně (Cloud, Townsend 2002: 37).

Rodiny navštěvující klub mají pravděpodobně představu hranic přejatou od pracovníků a snaží se podle této představy řídit. Během rozhovorů s matkami jsem totiž zaregistrovala, že mi na otázku ohledně hranic odpovídají v podstatě stejně jako pracovníci.

3.1.3.2 Finanční gramotnost a šetřivost

Rodiny mají často finanční problémy a nemají představu o tom, jak tuto záležitost vyřešit. To má samozřejmě špatný vliv na vzdělávání dětí a jejich celkovou výchovu.

Šetření je jedna ze slabších stránek rodin, protože se snaží svým dětem dát to, co ve svém dětství sami neměli. Záleží jim na tom, aby byli pro své děti dobrými rodiči a dopřejí jim to, co pracovníci považují za zbytečné. Informant z řad pracovníků se zmiňuje o tom, že tyto nepotřebné věci rodiče kupují, aby děti na nějakou dobu zabavili: „ (...) i když je jejich finanční situace špatná, tak jim (dětem) to prostě koupí. Nesmysl, který stojí moc peněz, a pak třeba nějakou hračku nebo něco, a pak to dítě nechají samotný s tím a vlastně to je tomu dítěti k ničemu.“

Ministerstvo financí a Česká národní banka v roce 2010 dělaly výzkum ohledně finanční způsobilosti obyvatel České republiky. Lze se zde například dočíst, že nad 90 % lidí má své finance pod kontrolou a 60 % lidí si dává stranou peníze pro případ nečekaných výdajů. Dále jsou zde statistiky, jaké pojmy ohledně financí lidé znají a neznají. V tomto případě většinou více jak polovina všech dotázaných lidí pojmy (například kreditní a debetní karta, RPSN, inflace) nedokáže vysvětlit (Ministerstvo financí České republiky 2019). Mezi tyto lidi patří i z větší části moji informanti využívající služby předškolního klubu.

Předškolní klub se snaží rodičům vštěpovat, jak by měli šetřit a co by bylo výhodné koupit. Jeden z rodičů však sám přiznává, že rady pracovníků nedodržuje: „Když já všechno dětem kupuju. Já fakt ty peníze hodně utrácím.“

Jak jsem již zmiňovala, rodiče dávají svým dětem všechno, protože to sami v dětství neměli. Snaží se proto vydělat dostatek peněz, aby dokázali zajistit rodinu ve všech směrech.

Pro „zmocňování“ je potřeba, aby návštěvníci klubu ovládli alespoň základy finanční gramotnosti, aby dokázali bez vnější pomoci hospodařit. Někteří informanti jsou zadlužení, vyznat se ve financích a umět je rozdělit tak, aby něco ušetřili, by jim velmi pomohlo.

Nicméně finanční měsíční příjem rodin je velmi nízký a je pro ně opravdu těžké s takovým množstvím peněz vyjít.

Mnohdy mají však rodiče problém najít práci kvůli svému původu. Informant z řad pracovníků se k tomuto tématu vyjadřuje takto: „(...) *ty rodiče i nechtějí pracovat, to je taky další problém. A když už, tak na ně zkouší takový ty, rozhodně ne řádnou smlouvu a tak. Tohle je úplně prvotně začarovaný kruh.*“

Nevědomost rodin o pracovním systému mohou zaměstnavatelé využívat ve svůj prospěch. Možná právě z tohoto důvodu nechtějí někteří z rodičů pracovat. Nerozumí požadavkům zaměstnavatelů a mají strach, že podepíše smlouvu, která pro ně ve výsledku nebude vůbec výhodná.

Nezájem o začlenění do pracovního systému může být doprovázen i tím, že je pro rodiny nevýhodné chodit do práce. Z výzkumu Lucie Trlifajové a jejích spolupracovníků, který se zaměřuje na lidi, jež „*se pohybují na hraně mezi dávkovým systémem a přijetím nízce-hodnoceného zaměstnání*“ (Trlifajová et al. 2015: 64), se můžeme dočíst, že někteří lidé mají více peněz v nezaměstnanosti, než když pracují (Trlifajová et al. 2015: 37). Vyplývá to z faktu, když lidé žijí z dávek, mají mnohdy více peněz, než když nějaký člen rodiny začne pracovat. Výdělek totiž snižuje výši dávek (je to tak nastaveno v rámci př. dávek hmotné nouze) a tedy i celkových financí, které jsou pro chod domácnosti nutné, a nedokáže pokrýt to, co pokryly peníze z dávek (Trlifajová et al. 2015: 38). Neznamená to, že výše financí z dávek by byla nějak vysoká, ovšem méně vzdělaní informanti často nedosáhnou na práci, která by byla tak dobře hodnocená, že by překonala výpadek financí z dávek vzniklý přijetím zaměstnání.

3.1.3.3 Bydlení

Jeden z největších problémů rodin je bydlení. Některé rodiny mají byt, který je velmi malý na jejich početnou rodinu, ale z finančních důvodů si nemůžou dovolit jiný. Finanční problémy však nejsou jediným důvodem, proč by si rodiny nemohly dovolit lepší bydlení. Další příčinou bývá nemožnost získat jiný byt kvůli majiteli bytu, který při zjištění původu rodin nechce byt pronajmout.

Rodiny často bydlí také v azylových domech nebo na ubytovnách. Jeden z informantů zdůraznil, proč se nedaří tento problém řešit: „(...) *myslím si, že nefunguje celý sociální systém tady, takže až je to někdy deprimující. (...) vidím, že rodiny putují z azyláku do azyláku, takže nemají vůbec stabilní zázemí a furt jsou v nejistotě.*“

Podle pracovníků je vhodné bydlení základem „fungování“ rodiny, protože rodiny se pak lépe dokáží věnovat dětem a jejich vzdělání.

Z výzkumu Hany Synkové a studentů Univerzity Pardubice o bydlení ve městě, kde se klub nachází, vyplývá, že získání bytů není problémem jen romských obyvatel. Jak uvádí informantka z výzkumu: „(...) *Byty jsou strašně drahý, kauce jsou vysoký, nájmy jsou vysoký, takže i v uvozovkách pro normálního člověka je těžké sehnat byt (...)*“ (Synková et al. 2018: 35).

Ve výzkumu je popsáno fungování jedné nevládní organizace, která provozuje několik služeb včetně azylového domu. Tato organizace se snaží lidem poskytnout veškeré potřebné služby. Nejčastěji, jak tvrdí i pracovníci předškolního klubu, jsou obyvateli azylového domu rodiny s dětmi, často osamělé matky (Synková et al. 2018: 34) a řada z nich služeb předškolního klubu využívá.

Pracovníci předškolního klubu v podstatě sdílí názor, „když nemají rodiny finance na živobytí, bydlí většinou v azylových domech“. Jak se ale z výzkumu lze dozvědět, tak získat pobyt v azylovém domě je pro některé skupiny lidí nemožné. Jedná se konkrétně o lidi starší

64 let nebo o páry bez dětí (Synková et al. 2018: 36). Tento problém se týká i jedné návštěvnice předškolního klubu. Paní dochází do klubu se svým vnukem, který je svěřený do její péče. Jejich bydlení jim nevyhovuje ze zdravotních důvodů a chtěli by se přestěhovat do bytu s lepšími podmínkami. Azylový dům jim ubytování neumožnil z již zmíněného důvodu, kdy je paní starší 64 let.

Nicméně je evidentní, že takové prostředí může mít negativní vliv na vzdělávání dětí. Avšak vzhledem k řešení financí má tento typ bydlení na „fungování“ rodiny pozitivní vliv. Azylový dům nabízí poradenství v hospodaření s penězi, kterého využívá poměrně velké množství ubytovaných (Synková et al. 2018: 34).

Dalším řešením, kde by se mohly rodiny ubytovat, je městská ubytovna. Zde se ale objevuje problém, že ubytovna není schopná ubytovat více početné rodiny. Z hlediska rodinného prostředí je tento typ ubytování také nevyhovující, protože bytová jednotka je malá, většinou jde jen o jeden pokoj a neobsahuje koupelnu a WC (Synková et al. 2018: 41-44). Na základě rozhovorů se však můžeme dozvědět, že některé rodiny, které na ubytovnách bydlí, jsou s ubytováním spokojené (Synková et al. 2018: 38-40). Jedná se o jistou spokojenost v rámci toho, že ubytovna je to jediné a tedy „nejlepší“ bydlení, které mají momentálně k dispozici. Na některých ubytovnách platí i kol. 20 tisíc Kč, ovšem nejsou schopni našetřit na kauci do bytu a byty nejsou přístupné i kvůli diskriminaci. (Synková et al. 2018: 65).

Na ubytovnách dochází k jisté izolaci rodin. Jednak je obtížné si kohokoli pozvat na návštěvu a v některých i přísný ubytovací řád. Nikdo se například nesmí bavit na chodbách nebo se sházet v prostorách, které jsou pro všechny společné. Děti si mohou hrát jen na určitém místě venku a na ubytovně nesmí dělat hluk. Pokud se jedná o romské děti, tak ty si v jedné ubytovně nesmí hrát ani na hřišti pro děti. Dokonce nemůžou ani docházet do

vzdělávacích institucí v blízkém městě a rodiče tak musí vyhledávat města ve větší vzdálenosti, což je pro ně finančně náročné (Synková et al. 2018: 45).

3.1.3.4 Nedostatečná pozornost rodičů k dětem

Rodiče většinou nemají čas řešit jiné než základní potřeby dítěte, protože mají jiné, pro ně důležitější, starosti. Jedná se například o již zmiňované problémy s bydlením nebo financemi. Musí neustále řešit, kde seženou finanční prostředky, aby zabezpečili celou rodinu. Také se snaží hledat lepší a finančně dostupné bydlení, a právě proto není v jejich silách se s dětmi ještě učit.

Pracovníci si tuto skutečnost uvědomují, ale i přesto kritizují nedostatek pozornosti:

„ (...) Ty děti mi přijdou, že ty rodiče jakoby nemají. Že tu pozornost rodiče mají, až když (děti) dělají něco blbě. (...) ty rodiče si neuvědomují, co to dítě potřebuje, v kterém věku a v čem ho mají rozvíjet. “

Kdyby rodiče nemuseli řešit veškeré problémy, včetně těch osobních, dětem by se mohli věnovat více. Bohužel takové prostředí nemá dobrý vliv ani na rodiče samotné a vytváří se tak stres a konflikty v rodinách.

V takové atmosféře je však potřeba, aby si rodiče uvědomili, že nedostatečný zájem o děti, i když není záměrný, může děti postihnout na psychice. Dítě může být přítomné při hádkách rodičů, které ho ovlivňují. Nicméně dává odlišným konfliktům různě velkou důležitost (Fincham, Grych 1993 in Lacinová 2009: 70) a *„hodnotí dopad a významnost prožívaných událostí pro svou vlastní spokojenost“* (Lacinová 2009: 70). Přizpůsobí si tedy vše tak, aby mu to vyhovovalo, i přesto že by to mohlo mít negativní dopad na celou rodinu. Například si děti mohou vyžadovat pozornost rodičů tím, že nebudou plnit své povinnosti a postupně tak prohlubovat konflikty.

Pro rodiče není snadné řešit svou tíživou situaci a do toho uspokojit jiné než základní potřeby dětí. Na základě toho jim pracovníci klubu můžou ukázat, jak se s tím alespoň částečně vypořádat, aby vše zvládali sami.

3.1.3.5 Pravidelnost

Děti ani jejich rodiče často netuší, co pravidelnost znamená. Nevědí, že by určité rituály měli dělat každý den v podobnou dobu, například že by měli v určitou dobu jíst nebo chodit včas do školky. Pracovník klubu krátce popsal, jaký režim v rodinách převládá: „(...) *vstanou těsně před školkou, koupí nějakou koblihu nebo hamburger cestou tady ve stánku. Pak se diví, že děti nejedí něco a tak. Nevaří spolu, (děti) nepřipravují si věci, (rodiče) dělají za ně věci, chybí ta samostatnost.*“

Jiný pracovník popsal, co z jeho pohledu v rodinách chybí, aby dokázaly vše zvládnout. „(...) *chodí spát prostě pozdě, nevstává se, prostě mají vstát do školky, už učit ráno tý pravidelnosti vstát si dřív, umýt se, nasnídat se.*“

V souvislosti s pravidelností různých činností bych chtěla zmínit výzkum *Nemoc bezmocných: lehká mentální retardace*, kde se autoři zabývají romskými dětmi a jejich neúspěchem ve vzdělání. Zajímalo je, proč děti selhávají ve standardních psychologických testech. Vybrali si několik dětí, kterým po dobu přibližně tři čtvrtě roku prováděli podporu dovedností, které jsou nutné pro složení testů (jazykové dovednosti, kreslení, skládání skládaček apod.). Po této podpoře nastalo výrazné zlepšení dětí ve výsledcích všech inteligenčních testů. Nicméně výzkumníci s dětmi pracovali v jejich přirozeném prostředí, mohli tak pozorovat všechny pozitivní a negativní faktory, které ovlivňují děti ve vzdělávání (Lábusová, Nikolai, Pekárková, Rendl 2010: 4) Ukazuje se, že prostředí a míra podpory hraje významnou roli.

Autoři toho výzkumu se převážně zaměřují na psychologickou stránku dětí, můžeme si zde však všimnout, že děti žijí v prostorech, kde není dostatek místa pro celou rodinu a zároveň chybí jakékoli vzdělávací prostředky – knížky, obrázky, hračky, vlastní stůl (Lábusová, Nikolai, Pekárková, Rendl 2010: 34–40). Tato situace se podle pracovníků vyskytuje i u návštěvníků předškolního klubu, proto nabízí některé své vybavení k vypůjčení.

Pracovníci klubu se snaží rodičům i dětem vstřípnout potřebnost pravidelnosti, ale už si možná neuvědomují, jak je pro rodiny těžké se v daných podmínkách určité pravidelnosti přizpůsobit a měnit systém, který v rodině nějakým způsobem funguje.

3.1.3.6 Zdravá výživa

Někteří informanti na základě dobrovolných seminářů, které předškolní klub pořádá, dokázali přizpůsobit svou stravu ke zdravější a levnější variantě (například nakupování zdravých potravin v akci). Někteří však odmítají zavést zdravou stravu do svého rodinného jídelníčku, protože ji děti nechtějí jíst.

Jedna z matek tuto změnu stravování uvítala a velmi ji chválila, protože vyzkoušeli jako rodina něco nového. „(...) *zkusili jsme i špenátovou polívku, brokolicovou. Jako takhle vám řeknu u Romáků moc to není. (...) teď poprvé jsme měli na Vánoce kapra.*“ Svěřila se také, že měla pocit, že mají na chvíli normální život jako všichni ostatní. Za normální život informantka označila situaci, kdy si mohou jako rodina dovolit potraviny, aniž by přemýšleli nad útratou peněz.

Naopak jiná matka se zmínila o tom, že dětem dopřeje všechno, na co mají zrovna chuť. I přesto, že byla seznámena s tím, co by pro její rodinu bylo z pohledu pracovníků přínosnější. Tato informantka vysvětlovala, že je pracovníci učili dělat dětem svačiny, ale v její situaci na to nemá dostatek času. Z toho důvodu po cestě do předškolního klubu dětem

svačinu kupuje. Z pohledu pracovníků jde o to, že si informantka nedokáže rozložit čas tak, aby všechno stihala včetně přípravování svačiny.

Nutriční terapeutka Jitka Tomešová vymezila několik chyb, kterých se rodiče při stravování dětí dopouštějí. Je důležité, aby děti dostávaly přiměřenou dávku jídla. Stává se, že některá jídla děti nejedí, a tak dochází k uplácení typu „sníš tohle a dostaneš zmrzlinu“, v této chvíli se vše postupně přemění na typ „dám ti zmrzlinu a za to pak sníš tohle“. Celý tento přístup je pro děti nesprávný a může dojít k obezitě (Tomešová 2014).

Další zmíněnou chybou je „pravidlo: vše se musí dojíst“. Pokud rodiče děti nutí k dojídaní jídla, je možné, že si k tomu jídlu dítě vytvoří odpor, nebude ho jíst vůbec a bude vyžadovat jen sladká jídla. Několik dalších chyb se týká například nedostatečně pestrého jídelníčku, kdy děti po tom ve školkách odmítají jíst potraviny, které ještě neviděly. Dále se jedná třeba o nepravidelné stravování, vysoké množství sladkého a limonád nebo chybí dostatek pohybu (Tomešová 2014).

Podle pracovníků se u rodin některé již zmíněné chyby vyskytují. Rodiče údajně nedávají dětem správný typ svačin. Pracovníci si představují, že by svačiny měly zahrnovat ovoce nebo zeleninu. Děti ve většině případů do klubu nosí sladkosti a sladké limonády, z tohoto důvodu se pracovníci snaží dbát na to, aby rodiče přemýšleli nad tím, co přesně dávají dětem k jídlu.

3.1.4 Program předškolního klubu

Předškolní klub se snaží programem přiblížit klasické mateřské škole. Důvodem je, aby si děti dokázaly zvyknout na určitý režim a pravidelnost, která je právě v těchto mateřských školách. Pracovníci postupně vytváří program na jednotlivé dny, musí také pro každé dítě sestavit individuální plán, protože každé potřebuje posílit v jiné oblasti.

Matky dětí jsou s programem v předškolním klubu spokojené. Oceňují, že si děti i ony samy můžou vyzkoušet vytvořit něco nového, naučit se o nových technikách například při keramice nebo při aranžování květin, a můžou si to potom také vyzkoušet doma.

Nejvíce si však cení možnosti účastnit se výletů. V rámci klubu jsou výlety zdarma, takže se rodiče i děti můžou podívat na místa, kam by se běžně nedostali. Díky těmto výletům si rodiny vytváří jistou soudržnost a získávají pozitivní zážitky, které můžou alespoň na chvíli pomoci zapomenout na aktuální problémy rodin. Rodiče během výletů dokáží odsunout stres do pozadí a věnují se plně dětem a jejich nadšení z navštíveného místa. Předškolní klub pořádá nejčastěji výlety do zoologických zahrad a do přírody. Děti jsou z města, takže k přírodě nemají v podstatě skoro žádný vztah. Proto pracovníci dětem a rodičům ukazují krásy přírody a motivují je, aby taková místa navštěvovali i sami. Součástí aktivizace rodin je také to, aby si rodiče dokázali najít čas a trávili chvíle s dětmi i jinde než doma.

Klub také nabízí pravidelná sezení s rodiči vždy jednou za měsíc. Během těchto setkání probírají konkrétní problémy, se kterými se pracovníci či rodiče setkávají ohledně vzdělávání dětí. Těchto sezení se většinou účastní i logopedka, která dětem pomáhá a vysvětluje rodičům techniky, jak zlepšit řeč dětí.

3.1.5 Noví členové klubu

Každý rok je potřeba hledat nové rodiny, které se do předškolního klubu zapojí. Klub má vyzkoušených několik možností vyhledávání. Pracovníci využívali různé plakáty a letáčky, které zanechávali v azylových domech a u dětských lékařů. OSPOD¹ je také jedna z variant, jak se o tomto předškolním klubu dozvědět.

Podle pracovníků nejvíce funguje, když si rodiče o klubu říkají mezi sebou. Přichází tak nejvíce členů.

---

¹ Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Tabulka 1 - Statistiky počtů členů Předškolního klubu

Rok	2013	2014	2015	2016	2017
Počet dětí	11	27	20	21	31

Zdroj: Předškolní klub z. s. 2018a

Předškolní klub vznikl v polovině roku 2013 (Předškolní klub z. s. 2018b: 7), z tohoto důvodu se zdá účast v klubu za rok 2013 nízká. V roce 2014 počet dětí narůstá pravděpodobně na základě dobrého hodnocení již docházejících rodičů s dětmi nebo kvůli zvědavosti rodin. O rok později účast dětí klesá, ale další roky postupně narůstá.

Klub využívá služby své komunitní pracovnice, která zná rodiny potřebující služby předškolního klubu. Vytváří si s nimi vztahy, proto dokáže rodinám lépe vysvětlit důležitost vzdělání a proč by měly navštěvovat předškolní klub. Tato komunitní pracovnice je romského původu, takže je pro ni jednodušší tyto vztahy budovat.

3.1.6 Domácí návštěvy

Rodiny můžou požádat o domácí návštěvy pracovníků. To znamená, že pracovník dochází pravidelně do rodiny a pomáhá jim s určitými problémy. Nejzákladnějším cílem návštěv tohoto typu je „zastavení nebo zmírnění nepříznivé sociální situace posílením schopností a dovedností dětí a rodičů, zapojením a využitím vnitřních a vnějších zdrojů rodiny“ (Kahánková, Myšíková, Nedělníková 2005: 52).

Aby domácí návštěvy pracovníků byly co nejefektivnější, je potřeba, aby měli pracovníci s rodinami vztah vybudovaný na důvěře, což tvrdí i moji informanti. Vytvořit si takový vztah trvá opravdu dlouhou dobu, proto je nutné s rodinami trávit co nejvíce času. Časopis Sociální práce ve svém článku zmiňuje, že se pracovníci při návštěvách snaží

nejdříve zabývat něčím snadnějším jako jsou například problémy s dětmi. Učí se s nimi a seznamují je s činnostmi, které můžou dělat ve volném čase. Přes tento přístup se postupně pracovníci dostávají k aktivitám, při kterých je potřeba přítomnosti rodičů a získávají si tak lépe důvěru (Kahánková, Myšíková, Nedělníková 2005: 52).

Domácí služby jsou rozmanité, ale většinou se jedná o doučování dětí. Pracovníci se snaží rodičům ukázat, jak se mají s dětmi učit a v čem se jim více věnovat. Domácí návštěvy tak pracovníkům umožňují zaměřit se na jednotlivé problémy rodin. Je potřeba, aby se rodiny v rámci „zmocňování“ naučily samostatnosti a řešily problémy sami, proto je tento druh služeb přínosný.

Matka, která navštěvovala klub v podstatě pravidelně, hodnotila tuto službu kladně:

„(...) dcera šla už připravená do té školy. Byla jsem fakt spokojená s tím.“

Celkově tuto službu rodiče tolik nevyužívají. Možná proto, že se stydí za své bydlení nebo ji využívat nechtějí. Důvodem může být také nevědomost o tomto typu služby.

3.1.7 Změna životního stylu rodin po docházení do předškolního klubu

Rodiny před vstupem do předškolního klubu měly nějaký svůj životní styl, podle kterého žily. Pracovníci se snažili podle svých představ zlepšit tento životní styl. Respektive přizpůsobit ho tak, aby se děti vzdělávaly, a aby se rodiče dokázali postarat o domov a děti.

Každý má jinou představu o „normálním životním stylu“ a skoro každý považuje ten svůj za normální. Životní styl je soubor zkušeností a přístupů, který dává smysl v konkrétních kontextech (Chaney 2001: 5). Všichni se v určitých situacích zachováváme jinak a je to pro nás logické jednání.

Na základě svého výzkumu bych chtěla vyzdvihnout situaci, kdy k nějaké alespoň částečné změně životního stylu dochází, ne však ve všech případech. Rodiny řeší spoustu věcí a chodí se o nich radit s pracovníky klubu. Jedná se především o hledání práce. Rodiče si jsou

občas schopni najít práci, o kterou by měli zájem, ale děsí je představa přijímacího pohovoru. Pracovníci tedy rodiče připravují na pohovor a potlačují tak jejich strach. Bez pracovníků by rodiče přijímací pohovor do práce vzdali, protože je to pro ně přirozené, a tak to vždycky dělají. S pracovníky dokáží změnit svůj přístup a zajistit si v této situaci alespoň o trochu lepší budoucnost.

Změny v rodinách podle pracovníků u některých rodin nastaly alespoň z malé části, ale u některých vůbec. Jeden z pracovníků uvedl, že u matky, která se drží jejich rad, změnu zaznamenali: „(...) *Tam určitě pokrok je, je tam vidět, že s téma dětma pracuje. Samozřejmě je to v jejich...kam sahají její možnosti, opravdu se snaží.*“ Některé rodiny svůj životní styl nijak měnit nechtějí a jsou spokojené. Předškolní klub využívají nejspíše jen, aby rodiče získali čas zařít si potřebné věci, aniž by s sebou museli brát děti. I když využívání klubu převážně ve prospěch rodičů působí na pracovníky spíše negativně, pro rodiče to může být „logické jednání“, jak výše zmiňuji na základě myšlenky Davida Chaneye.

Informant z řad pracovníků uvedl, že je jen mizivé procento rodin, u kterých dochází k jakémukoli zlepšení: „(...) *tyhle rodiny jsou všechny zadlužený, exekuce a jenom se to nabaluje, furt nemají jistý bydlení, jsou nezaměstnatelný...*“ Jak dále zmínil, nejedná se jen o chybu rodin. Podle zkušeností pracovníka ve většině případů dochází k diskriminaci, protože rodiny nezískávají bydlení nebo práci kvůli svému původu. Systémové znevýhodnění rodin však nelze překonat poradenstvím, pracovníci se i tak snaží alespoň trochu zlepšit konkrétní situaci rodin.

K aktivizaci rodin nějaká určitá změna patří. Rodiče se postupně učí zvládat v rámci možností svou životní situaci, kdy je potřeba změnit přístup k řešení svých záležitostí. Rodiny i pracovníci mohou mít odlišnou představu o potřebné změně, kdy dochází ke zlepšení.

3.2 Mateřská škola v porovnání s předškolním klubem

V lokalitě, kde se nachází předškolní klub, je několik mateřských škol. Klub i školky spolupracují na tom, aby děti z klubu přešly do mateřské školy. Děti z předškolního klubu chodí na exkurze do školek a hrají si s tamními dětmi. Postupně se pracovníci a učitelé snaží vytvořit mezi dětmi vztahy, aby přestup dětí z klubu do školky nebyl tolik náročný.

Pokud porovnáám přístup k dětem a vzdělávání v mateřské škole a předškolním klubu na základě rozhovorů s matkami dětí, převažuje lepší přístup v předškolním klubu. Lepším přístupem je myšleno, že se více věnují dětem a jejich vzdělávání.

Jedna z informantek popsala svou zkušenost s oběma typy vzdělávacích organizací celkem podrobně. Do mateřské školy její dítě nechtěli přijmout, protože rozumělo jen romsky a trochu slovensky. Oproti tomu v předškolním klubu dítě přijali a postupně ho naučili česky. Z tohoto důvodu své další dvě děti přihlásila do předškolního klubu, aniž by je zkoušela přihlásit do školky. Po tom, co v klubu děti přijali bez problému, informantka se svěřila, že měla také strach dát děti do klasické školky kvůli jejich romskému původu. Bylo pro ni důležité, aby její děti nebyly vylučovány z kolektivu, jen kvůli tomu, kým jsou.

Informantka má i přesto nějaké zkušenosti s mateřskou školou. Získala práci na dobu určitou jako asistentka ve školce. Na základě času stráveného s dětmi v této instituci zjistila, že by si nemohla finančně dovolit mateřskou školu pro své děti. Popsala přímo proč finančně zvládne spíše klub než školku: „(...) *Když jsem to viděla v té normální školce, že prostě tam měly ty kapsičky, na to musely mít boty náhradní, a tak a já říkám: ‚Panebože, kde to vezmu, normálně?‘ Jako tady u X to prostě je to jiný, tady prostě stačí jenom bačkůrky, kraťasy a jenom pár, svačinka a dobrý.*“ Pro informantku nebyly překážkou jen finance, ale i přístup pracovníků k ní samotné.

Pracovníci ve školce se podle informantky nezajímají o to, zda má nějaké problémy a rozhodně jí s ničím neporadí. Za to v předškolním klubu jí pomohli najít již zmiňovanou práci a vyřešit několik jiných problémů včetně těch partnerských.

Jedna z matek však popsala, že jí vyhovuje spíše mateřská škola než předškolní klub. Klub funguje jen do poledne a do půl jedné si rodiče mají děti vyzvedávat. Dítě této matky je zvyklé po obědě spát, a právě tohle se mu v klubu nedostává. Také mi sdělila, že je potřeba, aby si děti zvykly na určitou přísnost a v klubu převládá spíše volnost.

Pro rodiny je důležité porozumění od vzdělávací instituce, aby se postupně dokázaly postarat o svoje problémy. Většina informantek našla pochopení spíše u předškolního klubu, protože se více zajímá o jejich životní situaci a snaží se ji případně řešit.

3.3 Budoucnost předškolního klubu a mateřských škol

Fungování předškolního klubu by mohlo v budoucnu ohrožovat mateřské školy. I přesto, že tyto kluby jsou vytvořené za záměrem, aby děti mohly přestoupit do mateřských škol, je tu jisté riziko. Děti i rodiče by mohli chtít zůstat v klubu a do školek nepřestupovat. Tento problém si uvědomuje i jeden z pracovníků, který celou tuto situaci řeší s ostatními pracovníky, aby se snažili rodinám vysvětlit důležitost mateřských škol.

Mezi předškolním klubem a mateřskými školami jsou velké rozdíly. V klubu se rodinám dostává větší pozornosti, rodinného prostředí a individuálního přístupu. V klasické školce učí děti větší samostatnosti a problémům rodin učitelky nevěnují pozornost.

Pracovník klubu zatím nevidí žádné východisko, jak vyřešit tento problém, protože všechna řešení mají záporné dopady. Pokud by změnili chování k rodinám, kdy by začali být postupně přísnější vzhledem k výchově dětí a k pomoci s potížemi, rodiny by to možná z části připravilo na režim ve školkách. V této části však začíná velký problém. Rodiny docházející do klubu budou pomalu připravovány na pozvolnější přechod do klasické školky, ale nové

rodiny, které začnou navštěvovat klub, už takový mírný režim nezažijí. Začínaly by tedy v režimu, který by je mohl odradit a děti by přestaly docházet do klubu, což by mohlo mít za následek, že děti nebudou chodit do žádné vzdělávací instituce.

Pracovníci tedy přemýšlí, jaký kompromis mají najít mezi těmito fakty. Nové rodiny potřebují ze začátku stejný přístup, jaký měly rodiny, které do klubu už nějaký čas dochází. Mít tedy různé přístupy k rodinám by se některým mohlo zdát nespravedlivé a mohly by vzniknout spory.

4 DĚTSTVÍ A DĚTI

V rámci „zmocňování“, kdy je potřeba naučit rodiče samostatnosti nejen ve vychovávání dětí, je nutné si uvědomit, že dětství nelze vidět jako obyčejnou etapu života. Definovat dětství, děti nebo mládež nějakým oficiálním způsobem je však velmi obtížné a antropologové s těmito definicemi bojují (Bluebond-Langner, Korbin 2007: 245). Každý dospělý si tento pojem vykládá jiným způsobem, například na základě věkového vymezení, a od toho se potom odvíjí jeho chování k dětem.

Časopis *The International Journal of Children's Rights* tvrdí: „*Je důležité studovat děti jako sociální skupinu a dětství jako společenský fenomén*“ (Mayall 2000: 247). Ukazuje tím, že je také důležité rozlišovat děti a dětství, nevnímat je jako jedno. Měli bychom se na dětství dívat i z pohledů nynějších dětí, a nejen z pohledu lidí, kteří si už tímto obdobím prošli.

Mayall dále popisuje vnímání dětství dospělými na konkrétním příkladu. Dětství jako sociální status je chápáno z generačního pohledu na nižší úrovni než dospělost. To, jak děti žijí, závisí na rodičích a na tom, jak dětem život naplánují. Příkladem je třeba školní docházka, kdy děti dochází do školy a čas, který tam stráví, je pod kontrolou dospělých (Mayall 2000: 248). Je přirozené, že rodiče chtějí mít dozor nad svými dětmi, protože se jim ve své podstatě snaží pomoci, aby je uchránili před zklamáním a psychickou bolestí. Dospělí omlouvají své chování tím, že to s dětmi myslí dobře (Mayall 2000: 248).

Na základě této myšlenky, že to rodiče myslí s dětmi dobře, se odvíjí i ochránářský přístup rodičů. Jak jsem již zmiňovala, výzkum Caltové Hepnarové popisuje ochránářství matek, kdy mají strach, že se jejich dětem něco stane, proto se je snaží udržet doma. V mém výzkumu některé matky také nechávají děti většinou doma anebo je vodí do předškolního klubu, protože ho považují za bezpečný. Výhodou pro rodiče je i to, že během doby, kdy je dítě v klubu, si mohou zařídit potřebné věci. Možná je pro ně představa volného času bez dětí

hlavním cílem, proč vodí děti do klubu. Podle Chaneye je to pro ně jednání, které jim v tu určitou chvíli dává smysl, nezáleží na tom, že tomu ostatní nerozumí (Chaney 2005: 5).

Matky z mého výzkumu chrání své děti také před tím, aby nezažily stejné dětství jako ony. Dětem dopřávají všechno, na co si vzpomenou, protože jim chtějí dát to, co jim samotným v dětství bylo odepřeno. Děti si však musí špatnými zkušenostmi projít samy.

Wintersberger se vyjadřuje k právům dětí tak, že pro ně mohou být přínosem a mohou jim způsobit i nějaké potíže. Píše tedy, že je nutné, aby dospělí dětem vytvořili ochranné místo, kde se děti mohou podílet na řešení problémů, které je ovlivňují. Děti jsou pod neustálou kontrolou dospělých, takže může být jejich schopnost účastnit se na řešeních omezená (Wintersberger 1996 in Mayall 2000: 248-249).

Většina dětí chce hned vyrůst, stát se dospělým. Hirschfeld v tomto smyslu píše, že děti umí dvě věci úplně nejlépe – dokáží výborně přebírat kulturu dospělých a nezvládají vytvářet svou vlastní (Hirschfeld 2002: 611). Podle informantů si děti rády hrají na dospělé a chtějí se rozhodovat samy ve věcech, ve kterých jim to je odepřeno, například děti dostanou peníze od svých prarodičů a můžou si vybrat, co si za obnos koupit. Nemohou si však vybrat ze všeho, ale jen z omezeného výběru, který schválí rodiče. Děti v tomto případě chtějí mít svou zodpovědnost za peníze a za co je utratí. Místo toho by si měly užívat svůj dětský svět a také to, jak bezstarostné ještě můžou být.

Součástí mého výzkumu však nebylo možné provádět rozhovory s dětmi z důvodů zmíněných na začátku této práce, proto je pohled na dětství dále popsán jen ze strany dospělých.

4.1 Představy o dětství a jeho věkové vymezení

Na počátku rozhovorů jsem se od informantů snažila zjistit, jak dlouho podle nich trvá dětství. Informanti vymezily dětství různými způsoby. Někteří se přiklání k rozmezí od narození do

osmnácti let, jiní zas k rozmezí od narození do patnácti let. Období od patnácti od osmnácti vnímají jako přechodovou fází k dospělosti.

UNCRC² uvádí, že dítětem je každý pod osmnáct let. Tento druh dětských práv má jasně stanovenou věkovou linii, která je z antropologického hlediska problematická například na základě zvažování kultury, etnického původu nebo historie (Bluebond-Langner, Korbin 2007: 242).

Několik informantů mi s humorem sdělilo, že se cítí jako děti pořád. Jedna z matek popisovala situaci, kdy si v dětství hrávala s jednou plyšovou hračkou a dodnes ji má v posteli. Dětem ani nikomu jinému nedovolí, aby na ni sáhly, protože k ní má citový vztah.

Na základě informací zjištěných z rozhovorů o dětství informantů se odvíjely jejich názory. Jedna z matek o svém dětství nedokázala pořádně mluvit, protože na něj má velmi špatné vzpomínky. I přesto díky těmto zkušenostem z jejího vlastního dětství dokázala svými slovy vysvětlit, co je pro dětství důležité: „(...) *když ještě nenastupujou (děti) jako do školy, tak si to maj užívat. Že nevědí jako do čeho jdou. A maj se eště sblížit jako s těma rodičema, aby měly s nima dobrý vztah.*“ Informantka kladla velký důraz na důvěru mezi rodiči a dětmi, protože té se jí v jejich dětských letech nedostávalo.

Jiní informanti se shodli, že je důležité, co si dítě z dětství odnese, protože to potom používá celý život. V dětství se toho také člověk naučí nejvíce, i přesto, že poznávání kulturních dovedností je celoživotní proces (Hirschfeld 2002: 612). Během tohoto období se naučí nové věci a pozná nové lidi. Také zjišťuje, že jeho autoritou nejsou jen rodiče, ale i učitelé, které musí poslouchat. Je možné, že tyto názory matky převzaly od pracovníků a vnímají je jako své vlastní.

Pracovníci mají na dětství skoro podobné názory jako rodiče. Jeden z pracovníků popsal, že v dětství je potřeba svoboda, kdy si děti užívají a nemají ještě v podstatě žádné

---

² The United Nations Convention on the Rights of the Child

velké povinnosti. Jako základ pro rozvoj osobnosti dítěte je právě mít dobré dětství, na které potom bude rádo vzpomínat. Pracovník se svěřil, že často vidí, že jsou děti o dětství ochuzené. Vysvětlil to na příkladu, kdy se starší sourozenci starají o ty mladší a musí tak zastupovat v některých případech své rodiče, proto nemají čas na to být dítětem. Informant tak poukázal na kulturní rozdíl mezi romskou a českou komunitou. Romové mají jiný styl života a péče starších dětí o ty mladší může být pro ně běžná věc (ostatně v historii byla tato starost běžná i v „českých“ rodinách). Na závěr pracovník popsal dětství pár slovy, která jsou podle něj výstižná: „(...) *já si to spojuju hodně s hrama, fantazií, prostě užívat si ten dětskej svět.*“

Další z pracovníků popsal dětství vcelku zajímavým způsobem. Podle něj je důležité, co v dětství člověk zažije, protože v životě se pak podle těchto zkušeností řídí anebo právě neřídí. Když má nějaké špatné zážitky z dětství, snaží se jim v budoucnosti předejít. Pracovník se dále zmínil o dětech z dětských domovů: „(...) *když jdou ty děti z dětskýho domova, nemají vůbec z čeho brát, takže to je průšvih do života.*“ Děti v dětských domovech nemohou vidět vzor ve svých rodičích a nemají tuto zkušenost z dětství, kdy například vidí, že rodiče chodí do práce. Tento příklad jim v životě může chybět a nemusí potom vidět smysl ve vyhledávání práce, protože je to nikdo nenaučil.

4.2 Dětství a vzdělávání

Vzdělávání začíná již v předškolním věku a za celý život získáme velké množství vědomostí (Tureckiová, Veteška 2008: 13). Evropská unie, jejíž členem je i Česká republika, se zabývá pojmem „celoživotního učení“. Tento typ vzdělávání se s předškolním vzděláváním ovlivňuje navzájem. (Zajitzová 2011: 7).

Celoživotní učení se zaměřuje na účinný chod ekonomiky a podle toho se odvíjí hlavní zájem ve vzdělávání. Skutečným příkladem tohoto hlavního zájmu je „problematika

odborného vzdělávání a přípravy a k uplatnění v pracovním životě“ (Tureckiová, Veteška 2008: 14). V tomto případě je nutné si uvědomit, jakým způsobem připravovat děti a dospívající, aby dokázali bez velkých problémů fungovat ve společnosti, a jaké vědomosti a zdatnosti jim pro takový život předat (Zajitzová 2011: 13).

Předškolní vzdělávání je zřejmě důležitým startem pro pokračování ve vzdělávání a následným hledáním zaměstnání. Někteří rodiče však nekladou příliš velký důraz na tento typ vzdělávání a jejich děti poté strádají v pokročilejších vzdělávacích institucích.

V předškolním klubu jsem se setkala s matkami, které se snaží své děti ve vzdělávání podporovat. Našla se však i jedna výjimka, o které jsem se dozvěděla od pracovníků. Paní, která má ve své péči vnuka, nevidí ve vzdělávání smysl. Podle jejího přesvědčení není nutné, aby děti docházely do předškolních institucí a učily se novým věcem, protože ona sama vyrostla v rodině, která jí žádné předškolní vzdělání nezajistila. Do klubu tedy dochází pravděpodobně jen se záměrem, aby vnuka měl kdo pohlídat, když si zařizuje věci ve městě.

Naštěstí ve většině případů rodiče své děti ve vzdělávání povzbuzují a docházejí s nimi alespoň do předškolního klubu. Základním důvodem, proč rodiče doprovází děti do klubu za vzděláním, je, aby v budoucnu měly větší pravděpodobnost, že si najedou nějakou lépe placenou práci. Rodiče jsou většinou nezaměstnaní nebo je jejich plat opravdu nízký na to, aby celou rodinu uživili. Věří tedy, že vzdělání jejich dětem zajistí lepší budoucnost. Uvědomění si, že vzdělávání pozitivně ovlivňuje budoucnost, souvisí i se zaměstnáváním. Podle výzkumu *Vzdělání a pracovní aktivita* prováděného u romského obyvatelstva mají lidé, kteří docházeli do mateřské školy alespoň dva roky 56% pravděpodobnost, že si získají zaměstnání. Lidé, kteří nedocházeli do školek nebo chodili jeden rok mají 35-36% šanci (MEDIAN s. r. o. 2015: 9).

Jedna z matek konkrétně popsala tuto situaci: „(...) ona (dcera) se chtěla jít učit na kadeřnici, ale zase jí to nedovoloval její zdravotní stav, takže potom si nevybrala žádnéj obor

a učit se nešla. Ale teď vidím, že to není dobrý, že prostě má problém si sehnat práci.“

Informantka z tohoto popsaného důvodu své další děti začala vodit do předškolního klubu, aby se v budoucnu vyvarovaly problémům, které má jejich nejstarší sestra. Možná, kdyby informantka v době, kdy byla její nejstarší dcera dítětem, našla nějaké podobné předškolní vzdělání, těmto potížím by se vyhnula. Otázku však je, jestli v té době nějaké takové instituce existovaly nebo jestli vůbec informantka věděla, že se něco takového pro děti organizuje.

Informant z řad pracovníků vyzdvihl vzdělávání jako nejdůležitější součást dětství: *„Žijeme ve společnosti, která vzdělání potřebuje, oceňuje, je potřeba. Zároveň určitě, i kdyby tohle nebylo, tak těm dětem dát jakýkoli vzdělání a rozšíření obzorů v jakýkoli oblasti, (vzdělání) rozšíří zase možnosti i v tom životě.“* V podstatě tento pracovník vnímá vzdělávání jako neodmyslitelnou část života, nemohli bychom se bez něho dostatečně rozvíjet.

Jiný pracovník popisuje podstatu dětství z jiného úhlu pohledu. Podle něj je podstatou, když se chce dítě samo něco nového učit a poznávat. Důležitou součástí je také to, aby rodiče dětem zpřístupňovali učení se novým věcem, a tím se děti přirozeně vzdělávali. Děti by tedy neměly být nuceni do vzdělávání, ale rodiče by jim měli pomoci najít přirozenou cestu. Pokud jsou děti donucené, je zřejmé, že ztratí veškerý zájem o poznávání a těžko je někdo k tomuto zájmu zase vrátí.

Rodiče by měli svým dětem předávat své zkušenosti a to, co se doposud naučili. Je to v podstatě jejich morální povinnost předávat poznatky nové generaci (Evans, McLoughlin 2001: 27). Děti by měly z těchto poznatků vycházet a předejít tak některým životním pádům.

4.3 Tresty a pochvaly

K dětství jako takovému patří určité tresty a pochvaly. Každý z nás si jistě prošel situacemi, kdy byl za špatné věci potrestán nebo po zásluze pochválen. S mými informanty jsme se zabývali tím, jestli vůbec něco takového zařazují do své výchovy, a pokud ano, tak jaké typy

trestů a pochval praktikují. Ti, kteří tento způsob výchovy využívají, jsou striktně proti násilným trestům. Jedna z matek uvedla, že by si do konce života vyčítala, kdyby tímto způsobem sáhla na své dítě: „(...) *kdybych je praštila jako na zadek, tak bych neměla čistý svědomí. Prostě na to nemám.*“

Dvě informantky se shodly na tom, že na děti nejvíce platí trest, který zahrnuje elektroniku. Tzn., že jim zakáží chodit na počítač, zabaví jim na nějaký čas mobil, nebo jim vypnou WiFi. Domácí vězení jako trest matky používají také, nebo za špatné chování musí děti dělat dřepy. Pochvaly udělují například za pomoc v domácnosti nebo za dobré známky ve škole.

Jedna z matek se přiklání k tomu, že by se děti neměly trestat ani chválit: „*Nedávám jim pochvaly, protože by si ničeho nevážily. Prostě se to musí naučit samy. Proč bych jim za to měla něco dávat.*“ Informantka se také zmínila o tom, že když je pochválila jen slovy, dětem to nikdy nestačilo a očekávaly, že dostanou něco věcného.

Pracovníci měli na toto téma také různé názory. Jeden z nich popsal, že se snaží spíše děti chválit než trestat a v nejlepším případě je netrestat vůbec. Jako dítě sám tento režim trestů velmi dobře znal, občas ho také vyžívá u svých vlastních dětí. Snažil se mi vysvětlit, jakým způsobem trestá děti v předškolním klubu: „*Předem třeba řeknu: ‚Jestli chcete tohle, musíte uklidit hračky.‘ A když to někdo neuklízí, tak se na tý aktivitě nepodílí.*“ Informant vyprávěl také o tom, že tento typ trestů využívá i doma, ale má ke svým dětem tvrdší přístup.

Jiný pracovník zastává názor, že by se děti určitě neměly trestat žádným způsobem. Popsal tedy, jak to v klubu probíhá, aby děti nemusely být trestané. Nejdůležitější je seznámit děti s určitými pravidly, která se nesmí porušovat. Postupně pravidla děti učí tak, že jim je neustále opakuje a vrací se k nim během programů. Dokonce pro děti pracovníci vytvořili tabuli s obrázky, které ukazují, co děti nesmí dělat. Díky tomu si to děti lépe pamatují. Pracovník sice neuznává tresty, ale pochvaly jsou podle jeho názoru podstatné. Tvrdí, že

„láskyplnýho není nikdy dost“. Samozřejmě připomíná, že pochvaly nesmí být přehnané, ale přiměřené. Příklad takové pochvaly je třeba, když dítě kreslí a pracovník mu řekne, co konkrétního se mu na tom líbí. Snaží se popisovat přímo činnost jakou dítě dělá a na základě toho si dítě přebere, že to dělá správně.

Další pracovník popsal, jakou metodu v tomto směru využívá. Jedná se o tzv. metodu „respektovat a být respektován“. Popsal to na příkladu, kdy dává dětem vybrat. „*Pokud se ubližuje dětem, tak budeš tady se mnou a nebudeš si moct hrát a pokud si vybereš to, že se k dětem budeš chovat slušně, tak si vybereš, že si s dětma budeš moct hrát.*“ *A ty děti na tohle zabírají úplně parádně.*“ Metodu „respektovat a být respektován“ popisují ve stejnojmenné knize manželé Kopřivovi a spoluautorky Nevolová a Nováčková. Kniha se snaží vysvětlit, jakým způsobem (dohodou s dětmi) řešit přestupky dětí (Kopřiva, Kopřivová, Nevolová, Nováčková 2008: 139). Tento způsob se shoduje s příkladem pracovníka, který metodu používá. Pracovník se snaží s dětmi domluvit a podle toho pak taky vzrůstá respekt dětí, protože se můžou v podstatě rozhodovat samy, i když mají na výběr jen ze dvou možností.

Hirschfeld se ve svém článku zmiňuje o tom, že malé děti, které se dopustí nějakého přestupku, nejsou trestané v podstatě vůbec (Lancy 1996 in Hirschfeld 2002: 612). Oproti tomu dospělí jsou už kritizováni společností, souzeni a případně i trestáni. Je možné že k tomu dochází kvůli tomu, že se od dospělých očekává jistá znalost kultury a zodpovědnost (Hirschfeld 2002: 612).

Z těchto rozhovorů jsem poznala, že každý má naprosto jiný názor na výchovu dětí a každý využívá jiné metody. Jak jsem již zmiňovala v kapitole *Představy o dětství a jeho věkové vymezení*, někdo si své metody výchovy přinesl do života ze svého dětství a jiný se některým z nich na základě svého dětství snaží vyvarovat.

4.4 Rovnost mezi dětmi a dospělými

Názory dospělých na vztah mezi dětmi a dospělými vychází z mnohaleté historie, která se prolíná s ideologiemi a politikami. Tyto politiky kladou důraz na povinnosti dospělých děti socializovat a na jejich odpovědnost za ochranu dětí (Mayall 2000: 257). Moji informanti se často dlouho zamýšleli nad vztahem mezi rodiči a dětmi. Jestli by děti měly mít stejné možnosti jako dospělí, jestli by si měli být děti a dospělí ve všech směrech rovni.

Jedna z matek odpověděla, že rozhodně nelze, aby dítě bylo na stejné úrovni s dospělým. A to proto, že by si dítě dělalo, co chtělo, a neprošlo si některými zkušenostmi, na základě kterých se pak dospělí rozhodují. Děti podle ní nejsou schopné uvažovat o důležitých věcech jako jsou třeba finance. Žijí si ve svém světě a podle toho by pravděpodobně utrácely peníze. Děti však nikdo nezasvětil do tohoto světa zodpovědnosti a hospodaření, nemají ani možnost o takových věcech uvažovat jinak. Podle některých informantů je dobře, že tyto záležitosti nemusí řešit, protože je potřeba, aby si svůj svět užívaly, dokud se neosamostatní.

Další z matek rovnost mezi rodičem a dítětem popsala tak, že záleží na věku. Zhruba do dceřiných sedmnácti let ji nedokázala brát jako sobě rovnou, vytvářela jí jisté hranice, co smí a nesmí dělat. Postupem let však vztah matka-dcera přešel do kamarádství a díky tomu matka dokázala svou dceru chápat a vnímat jako sobě rovnou, kdy řeší podobné problémy a pomáhají si s nimi navzájem.

Jeden z pracovníků uvedl, že v některých případech nelze být s dítětem na stejné úrovni. Jedná se o situace, kdy se dítě nemůže rozhodovat samo za sebe. Popsal případ rodiče a dítěte docházející do klubu. V zimě, kdy je potřeba, aby děti nosily teplé ponožky, tak je dítě tohoto konkrétního rodiče nemělo. Rodič řekl, že to dítěti připomínal. V této situaci je tedy podle pracovníka nutné nenechat dítě rozhodovat samo, ale musí rozhodnout rodič, protože by mohlo být ohroženo zdraví dítěte.

Podle Jamese dospělí většinou děti ignorují a umlčují, aniž by chtěli slyšet jejich názor na jisté situace (James 2007: 261). Už však nebere v potaz, že děti nejen předškolního věku většinou nevědí, co je pro ně dobré a co špatné. Rodiče to dokáží na základě svých zkušeností odhadnout. To však nic nemění na tom, že by rodiče měli svým dětem naslouchat bez ohledu na věk.

Mayall tvrdí, že je pro dospělé těžké dovolit dětem, aby se podílely na sociálních záležitostech a stejně tak je těžké pro děti přijmout iniciativu a podílet se na těchto věcech. Děje se to proto, že se dětem nedůvěřuje, podezřívají se jejich morální způsobilosti a přenáší se morální odpovědnost spíše na dospělé než na děti. Je potom velmi těžké pro děti i dospělé, aby spolupracovali za jakýchkoli rovných podmínek (Mayall 2000: 257).

V případech mých informantů žádné dítě předškolního věku nemůže být stoprocentně na stejné úrovni jako jejich rodiče, protože některým věcem nerozumí a nedokáže o nich uvažovat, natož rozhodovat.

5 ZÁVĚR

Předškolní kluby slouží dětem primárně jako přechodná stanice do mateřské školy. Pracovníci klubu se však nesnaží jen splnit hlavní cíl instituce, ale také pomáhají rodinám zlepšit jejich aktuální sociální situaci.

Mým cílem bylo zjistit, jak předškolní klub pomáhá rodinám, aby dokázaly řešit své problémy samy. Potíže se objevovaly nejvíce v oblastech zaměstnání, bydlení, výchovy dětí nebo financí. Pracovníci nabízí rodičům poradenství a snaží se je navést na správnou cestu, aby se v již vyjmenovaných oblastech dokázali pohybovat sami. Předškolní klub se zaměřuje především na vzdělávání dětí a v rámci samostatnosti učí rodiče, aby se s dětmi zvládali učit doma bez pomoci. Pracovníci docházejí také do domovů rodin, kde jim příkladně ukazují, jak se věnovat dětem.

Rodiny, které využívaly služeb pracovníků předškolního klubu, v některých případech změnily přinejmenším trochu svůj životní styl, aby dosáhly alespoň mírného zlepšení ve své momentální situaci. Dvě informantky získaly díky předškolnímu klubu zaměstnání. Jedna pracuje v mateřské škole jako asistentka a druhá jako komunitní pracovníce, která pro klub hledá nové rodiny, jež potřebují pomoc.

Rodiče často zmiňovali, že po docházení do předškolního klubu se naučili nastavovat sobě a dětem hranice tak, aby byli všichni spokojenější. Některé rodiny po navštěvování klubu dokázaly změnit částečně i své stravování tak, aby se stravovaly zdravěji. Několik matek se shodovalo, že jejich dětem velmi pomohlo v následujícím vzdělávání, když pracovníci docházeli do jejich domů a ukazovali rodičům, jak se s dětmi učit.

Během výzkumu v klubu jsme s jedním pracovníkem diskutovali o možném problému, kdy by existence předškolního klubu mohla narušovat docházku dětí do mateřských škol. V každé instituci je totiž rozdílné prostředí a matky z mého výzkumu se většinou přikláněly spíše k předškolnímu klubu, protože tam našly porozumění a rodinný přístup. Toho se jim

v mateřských školách údajně nedostávalo. Pracovníci si však tuto skutečnost uvědomují a do budoucna chtějí najít řešení situace, kdy děti zůstávají jen v klubu a nepokračují ve vzdělávání v jiných institucích. Rodiče se snažili docházkou do klubu dětem zajistit aspoň nějakým způsobem vzdělání. Vědí tedy, že je potřeba děti rozvíjet a rozšiřovat jim obzory. Vzdělávání pro rodiče znamenalo lepší budoucnost pro děti, aby byly schopné najít si práci. Pro rodiče klub znamenal i praktickou pomoc v možnosti předat děti do klubu v momentě, kdy si potřebují něco vyřídit. I když tato funkce klubu není pro pracovníky primární, řada rodin ji oceňuje a nemohla by si dovolit využívat placené služby.

Všichni informanti byli schopni popsat určitou představu dětství, kterou věkově vymezili a vysvětlili, proč vybrali konkrétní rozmezí. Řada z nich v rámci výchovy svých dětí používá tresty a pochvaly, jiní jsou v jejich používání zdrženlivější. Informanti se vyjadřovali i k míře rovnosti dětí a dospělých a spíše se přikláněli k tomu, že děti a dospělí nemohou být na stejné úrovni, protože děti nemohou rozhodovat o věcech, které nechápou.

Čas, který jsem strávila v předškolním klubu, nebyl, podle mého názoru, dostatečně dlouhý. Kdybych s rodinami pobyla delší dobu nebo trávila čas v jejich rodinném prostředí, možná bych zjistila více informací a názorů, které by nebyly tolik ovlivněné pracovníky.

6 POUŽITÁ LITERATURA

- Bluebond-Langner, M., E. J. Korbin 2007. Challenges and Opportunities in the Anthropology of Childhoods: An Introduction to „Children, Childhoods, and Childhood Studies“, *American Anthropologist* 109: 241–246. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4496638> [5. 2. 2019]
- Caltová Hepnarová, G. 2017. Mnohoproblémové romské rodiny a jejich ochrana dětí před riziky, in *Romano džaniben: časopis romistických studií*, 47-77. Praha: Romano džaniben.
- Capra, F. 2004. *Tkáň života: nová syntéza mysli a hmoty*. Praha: Academia.
- Cloud, H., J. Townsend 2002. *Jak vychovávat báječné děti?* Praha: Návrat domů.
- Evans, G., R. McLoughlin 2001. Children in their Places, *Anthropology Today* 17: 27–28. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2678297> [5. 2. 2019]
- Fincham, F. D., J. H. Grych 1993. Children's appraisals of marital conflict: Initial investigations of the cognitive-contextual framework, *Child Development* 64: 215-230. Washington D. C.: Society for Research in Child Development.
- Freire, P. 2005. *Pedagogía del oprimido*. Buenos Aires: Siglo XXI.
- Hendl, J. 2016. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál.
- Hirschfeld, A. L. 2002. Why Don't Anthropologists Like Children? *American Anthropologist* 104: 611–627. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/684009> [23. 1. 2019]
- Chaney, D. 2001. *Lifestyles*. New York: Taylor & Francis Group.
- James, A. 2007. Giving Voice to Children's Voices: Practices and Problems, Pitfalls and Potentials, *American Anthropologist* 109: 261–272. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/4496640> [5. 2. 2019]

- Kahánková, J., M. Myšíková, D. Nedělníková 2005. Sociální asistence pro rodiny s dětmi jako jedna z forem terénní sociální práce, *Sociální práce 2*: 49–59. Brno: Asociace vzdělavatelů v sociální práci.
- Kallio, K. P. 2006. *Lasten poliittisuus ja lapsuuden synty. Keho Lapsuuden rajankäynnin tilana*. University of Tampere: Acta Universitatis Tamperensis.
- Kallio, K. P. 2008. The Body as a Battlefield: Approaching Children's Politics, *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 90: 285–297. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/40205053> [23. 2. 2018]
- Keller, J. 2007. *Sociologie organizace a byrokracie*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- Kopřiva, P., T. Kopřivová, D. Nevolová, J. Nováčková 2008. *Respektovat a být respektován*. Kroměříž: Spirála.
- Lacinová, L. 2009. Škála dětské percepce konfliktu mezi rodiči: česká verze dotazníku pro adolescenty, *Československá psychologie* 53: 68-83. Praha: Psychologický ústav Akademie věd České republiky.
- Lancy, D. 1996. *Playing on Mother-Ground*. New York: The Guilford Press.
- Lábusová, A., T. Nikolai, S. Pekárková, M. Rendl 2010. *Nemoc bezmocných: lehká mentální retardace*. Praha: Člověk v tísni.
- Lánská, K., K. Ranglová, P. Sedláčková a kol. 2015. *Průvodce nízkoprahovými předškolními kluby*. Praha: Člověk v tísni.
- Ledvinková, M., R. Macků 2011. Paulo Freire – pedagogika utlačovaných a její vztah k teologii osvobození, in *Caritas et veritas*, 68-78. České Budějovice: Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

Mayall, B. 2000. The sociology of childhood in relation to children's rights, *The International Journal of Children's Rights* 8: 243–259. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International.

MEDIAN s. r. o. 2015. *Vzdělání a pracovní aktivita*. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/analyzy-a-vyzkumy> [27. 2. 2019]

Ministerstvo financí České republiky 2019. *Výzkumy k finanční gramotnosti*. Dostupné z: <https://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financni-gramotnosti-9406> [29. 1. 2019]

Předškolní klub z. s. 2018a. *Výroční zprávy*. Dostupné z: vynecháno z důvodu anonymizace

Předškolní klub z. s. 2018b. *Výroční zpráva 2013*. Dostupné z: vynecháno z důvodu anonymizace

Předškolní klub z. s. 2018c. *Výroční zpráva 2017*. Dostupné z: vynecháno z důvodu anonymizace

Reichel, J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing a. s.

Synková, H. et al. 2018. *Tematický výzkum bydlení v Chrudimi*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Tomešová, J. 2014. *Nejčastější nedostatky ve stravování dětí*. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/nejcastejsi-nedostatky-ve-stravovani-deti-117.html> [28. 1. 2019]

Trlifajová, L. et al. 2015. *Mezi dávkami a prací, která není?* Praha: Multikulturní centrum Praha, z. s.

Tureckiová, M., J. Veteška 2008. *Kompetence ve vzdělávání*. Praha: Grada Publishing a. s.

Wintersberger, H. 1996. The Ambivalence of Modern Childhood: A Plea for a European Strategy for Children, in *Children on the Way from Marginality towards Citizenship*.

Childhood Policies: Conceptual and Practical Issues, 195-211. Vídeň: European Centre.

Zajitzová, E. 2011. *Předškolní vzdělávání a jeho význam pro rozvoj jazyka a řeči*. Praha:

Hnutí R.